برنچی جزء

خان باسقاق

عمومی حکایت،

غ. م. چغتای

КАЗАНЬ.
ЭЛЕКТРОТИПОГР. „МААРИФЪ“
1914 Г.

خان باسقاق.

(صوڭغی کوننڭ حکایتی)

اوشبو یازارغه باشلادغم حکایه‌نی اوقوچی بر خیالی نوسه دیبکنه اویلاماسین. هم کوبدنگی، چیت بر ییرده بولغان کشینینڭ حکایه‌سی دیبده اویلاماسون، بو-دنیانی تیبدره‌تورغان، (حاضرده) اوز آرابزده بولغان بر پهلواننینڭ حکایه‌سیدر.

بو- یازو باضر لەنمش اوچ حکایه‌نڭ برسیدر، که‌اول حکایه‌لرنی قالغان ایکیسی: «داملا جمشید» «قاضی قاتقایوف» حقلارنده‌در.

خان باسقاق

١٩١٣-١٤ نچی یللرده

بو اوتکان ١٩١٣-١٤ یللرنی آلغان قشنك عادتدن طش جلیلغی بزنك خان باسقاقغه بر آز اوڭایسزلق کیتوردی: اول اوز بنك آلتی یوز صوملق جانوط طولوبن کیه‌رگه کون کیتوره آلمی؛ هم، ٣٥ صومدن صاتا آلورم، دیب حاضرله‌گان بش‌یوز قوب اوادونن ٣١ صومدنغنه صاتارغه مجبوریت کوره ایدی. دیکابرنك آفتق اوننده (١٩١٣ یل) چاق بر صالقنراق کون الغاچده خان باسقاق تیز اوك بویوردیکه: «تیمر کوك ورطاقنی کچکنه صانکاغه جیکسونلر مارطین‌هم‌بیلن کومشکه‌مه‌ری بله‌ن‌بووب، قوچرلارچه کیونسون».

خان باسقاق ٥٨ یه‌شنده‌کچکنه، چاندرراق بر تاتار، صاقالینه‌چال کرگان؛ میوغشه‌ب توگل، اوسته‌وینه اول میوق کچکنه قایچی بل‌نده بره‌ك قرقلغان؛ آنك

بیتی، فانی قاچقان اوپکه‌تو سلیره‌ك. نه‌و قاراغاننه، آننك کوزلری صوقر صمان، شونك اوچون آنگا «چواش هم‌چواش اَستاراستاسی» دیو چیلرده‌بار؛ مگر اول صوقور توگل: اول بر حیله‌لی اویغه بارسه، کوزلرن زور ایتوب آچاو ئه‌یله‌ندرگه‌لی؛ اول چاغنده آننك کوزلری دامسکی ساعت قدر بولوب کورنه، لکن اول کوزده ئه‌لله نینندی برکر، بر قزللق بار: اول کوز قزارغان ساعت قابغی توسلیره‌ك. خان باسقاقنی کوروبله‌نگنه کمده آننك آیرم بر کشی ایکانن آگلی آلمی؛ آگارده کیسه‌کدن ایس کیته‌ر تورغان ـ کشینك اعتبارن اوزینه آلاتورغان بر نرسه‌ده کورنوب طورمی؛ لکن اول بر کشی، که: آنی آکلارغه، آننك قیافتی بله‌ن احوالن چاغشدرغه بیك یارالق.

اول کچکنه، آت باشیده کچکنه، اول آقساقده، آننك بر آیاغی چاقه قسقه‌راق. خان باسقاق کچکنه، آرق، آقساق بولساده ـ چاماسز کوچلی، چاماسز چدام؛ اول آشاغانده بیلانق آشی، ایسرتکچ اچکان چاغنده هر کم یغلسه‌ده ا. یغلمی، حتی آواتینه‌ده یورمی، اول

یورگانده «اییه‌رم» دیمه ایندی: اول آقساق چه‌وکه کبك اوچاغنه..،

خان باسقاق هیچ بر مکتبده اوقومغان، آنڭ قاشنده یازو بله مهمل صزقلار آراسنده آیرمه برده یوق. اول روسچه بیك ناچار سویلی، آنڭ تاتارچه‌سیده ناچار، اما ذهن دیسه‌ڭ: اول ئه‌لله نیچه کشینڭ اشن اوز اوستینه آلا. مثلا، بره‌ر اوچریز دینیه‌دن اش بلشو، بره‌ر توره‌دن اوتنچ اوتنو وباشقه‌لار کبك؛ خان باسقاق آنـدی اشلرنی خاطر دفترینه یازمی امّا اوستینه لازم بولغان یاکه التزام ایتکان اشلرنڭ برسنگنه‌ده اونوطمی.

خ. ب.نڭ کچکنه گنه بر دفتری بار، آلوش بیرشلرن اوزنچه اول شول دفترینه اشارتلی. آنـڭ یوزلرچه کشی بله بولغان معامله‌سی یوزلرچه نوسه‌گه دائر بولا؛ نیندیگنه وقتده وقایغنه ارنده بولسه‌ده اول کمگه، نی اوچون، قای وعده‌گه، کوی بیره‌سی بارلغن أیته. هم آلاچاغنده شولای اوق ایته.

مارطین ماطوریورطافنڭ تاسمالبگه‌سن نغتوب طوتوغه، خان باسقاقده پلراطیندن کیب چقدی. آنڭ چغووینه ئه‌لله نیقدر کشی قابقاسی جیولغان، آنی

کوتوب طورالار ایدی: اون‌بش موقشی ایللی آت بله
اوطون کیتروب صالغانلار، آقچه کوته‌لر؛ اورنندن
چغارلغان بر پالیساماموری خان‌باسقاق آرقلی اصپراونیقدن
اوزن کیچورتورگه صوری؛ خیانت بله تورمه‌گه آلنغان
پوچته خادمینڭ خاتونی ایرن خان باسقاق کفالتی بله
تورمه‌دن چغارتورغه نلی؛ ایکی تاتار خاتونیده، کیبت
واتقانده طوتلغان، ایرلری اوچون بر یاردم صورارغه
کیلگانلر. معلم وظیفه صوری کیلگان؛ اوچیتل
بورچقه آقچه صوری، آدواقات طاغی بر یوموش بله
کیلگان. بولاردن باشقه‌ده ئه‌لله نیچه کشی، ئه‌لله‌نیچه
یوموش بله خان باسقاقنڭ ایشوگینه کیلگانلر، ده
چقغانن کوتوب طورلر ایدی. لکن خان باسقاق هیچ
برسینڭ اوستینه قامی، چغب صانکاغه اوطوردیده
مارطینغه قاراب: «یلدیم» دیدی. «بوزارلق» اسمنده
بولغان اویه‌ز قالاسینڭ اورام‌لاری کیک هم بیک توز
بولغانغه، گرچه زارلی کون بولوب اورامده خلق کوب
بولسه‌ده، یورطی ایرکونله‌تورگه ممکن ایدی. خان
باسقاق بر یاغه‌حاضرگنه‌سو یله‌نگانچه‌یوغاری‌طوتسه‌ده،
ایکنچی یاغن‌ماں مایمل، همان کیونلرگان کوچوك

رەوشندن اونكارە آلمى: اول الـكدە قسقە موينن، اوچ
يوز صوملق يافانڭ طاغى اچينەرەك كرتە؛ اول اوزينڭ
باشن بر بوگە ـ بر كوتەرە، اول بر آز بارغاچ، قالقوب:
مارطيننڭ ئەلى بر ياغندن، ئەلى ايكنچى ياغندن تيمر
كوكنى قارى ايدى... نيگوزرەك اورامغە چقغاچ، خان
باسقاق يورطاقنى بوتون كوچينە ييبەررگە قوشدى.
اوطچغارا، حيوان! بر نيچەمينوطدن صوڭ خان باسقاقڭ
صانكاسى، اصول تعميرڭ صوڭ موداسى بلەاشلنگان،
بر قاطلى زور يورطڭ پاراطنى ايشوگينە توقتادى.
خان باسقاق باروب توقتاغان يورط «يەزدانف» ديگان
بر زور تورەڭ يورطى بولوب، قابقاسى توبندەدە
مانۋى ديگان دۋورنيق قاراب طورادر ايدى. بو
دۋورنيق خان باسقاقغە طانش: بوندن ٢٢ يل بورون
خان باسقاق ايسكى طاوق اوياسى بلە ليمون صاتوب،
ايسكى ريزينكە هم ايسكى تيمر جيوب يورگان چاغنده،
شول اوق يورطڭ قابقاسينە كيلگاچ، مانۋى آنى
ييلكەلەب اوزاتقان ايدى: «سز طاز باشلار، ليمون
صاتقان بولوب، نرسە اورليسز» دي آنى ميطلالاب
چغارغان ايدى. حاضردەايسە، خان باسقڭ پاراطنيغە

کیلوب توقتاوینه، آور وقیباتلی ایشوکنگ ایکی قاناتینی طوطروق آچلوب کیتدی. خان باسقاقنی قارشی آلورغه یه‌زدانف بابارنگ اوز بیکه‌سی چققان ایدی.

خان باسقاقنگ شول حالن‌ده تلـگه آلوب کیتمه‌ک کیره‌کدر، که: اول حاضر بوشقه برده آطلامی، آنگ بوتون یوروشی، کورشی؛ چغش کرشی بر ایسه‌ب بله؛ آقچه حضرتی اسه‌ینه یر نیت بله بولا. آنگ اوینی تیلیفون بار. اول اوزی ایس کیتکچ داغاطافالی، آنگ داغانقاسی طبیعتنگ (اینستینقتنگ) اوزی طرفندن تأمین قیلنغان، بره‌ونی کوررگه موافق وقتنی آنگ جانی سیزه، شونگ اوستینه اول ایرنمیده؛ اول الک چامالی، آنـدن صونگ بلوشه، صوگره کرشه. مونه حاضرده خان باسقاق یه‌زدانف اوینده‌گی عاللرنی سیزگان، چامالاغان وآنگ اوستینه تیلیفون بله بلشکان ایدی.

خان باسقاقنگ کروینه صوفیه بیکه یه‌زدانوانگ خادمه‌سی، تازابرکریستیان قزی اوستندن آنگ طولوبن آلدی، خان باسقاق صوفیه بیکه بله قوناق بولمه‌سینه اوزدی. اوز قول آستنده‌غی مؤسسه‌نگ وعـده‌لی اشلری بولغانغه یه‌زدانف اوزی شول مؤسسه‌ده مشغول

ایدی. صوفیه بیکه بیك تیز قاقاوو پشرتدی، طاتلی اچملکنك بۋلاری خان باسقاقننك چرایسز بیتینه کیلوشمه‌سه‌ده صوفیه خانم آنی خوبلی، صیلی، آکا شیوه‌له‌نه ایدی...

برنیچه مینوطننك اچنده، یه‌زدانف قول آستنده‌غی مؤسسه‌گه، قرق‌صومدن یوز ایللی قوب اوطوئنی خان باسقاقدن قویدرو، تأمین قیلندی. خان باسقاقده ولایت شهرندن صوفیه خانمگه تووشلك غاغاچی پوخ، راتوندینه قیمتلی یاقا هم آلطون بر اصلیت کیتوره‌چك بولدی.

یه‌زدانف بله خان باسقاقنك بوندی معامله‌لری حاضرگنه توگل، آلارنك بوندن شه‌ب، بوندن فائده‌لی معامله‌لربده بولغالی ایدی. قاقاوونك اورتاسینه، صوفیه خانمنك چاقروی بله، یه‌زدانف اوزیده قایتدی. مذکور اوطون مسئله‌سی آننك طرفندن تصدیق قیلندی.

• آندی اورنده خان باسقاقنك عادتی شولدر، که: اول البته نیوشلی کمسه‌لری بله آکلاشوب، ۱۵۰ قوب اورنینه، ۱۲۵ نی بیتکوره‌چك. هم، ۴۸ ویرشوك اورنینه، ٤٦ نی بیره‌چك، قاتی جنس اورنینه یومشاقنیده‌یاراتاچق.

موندە حاضر یخشی طابوش بولدی ایندی:

اوطون ١٥-١٩١٤ يللرده كيلگان قش‌اوچون، حاضرده آلوناچاق آوانص بله آنی حاضرله‌ب اولگررلك وقت بار. یاشقه ییرگه صاتساڭ ٤٨ ویرشوك اورنینه ٥٠نی بیررگه کیره‌ك، موندە ٤٦-ییته. باشقه‌غه ٣٢صومغه‌صاتارغه کیره‌ك ده‌ آقچه‌سن کوته‌رگه‌کیره‌ك؛ اماموننك آقچه اوزی‌او- طوننی کوته، ٣٢صومغه‌ایمه‌ن یاکه قاین‌بیرله امّاموننك اوصاق‌هم‌بوکه‌ده‌یاری؛یوکه‌اول‌ایمه‌نگه‌بیك‌اوخشیده..

خان‌باسقاقنڭ بایلغی کوبمی، اول نیچوك بایغان؟

خان باسقاقنڭ کسه‌سینه کروب بولمی، آنڭ بایلغی نیقدر‌ایکانن بیلگوله‌و آور. امّا آنڭ دوریه‌سی (آبار‌وطی) زور: آنڭ شهرده بر نیچه یورطی‌بار، آنڭ کچکنه بر ایمینیه‌سیده بار. اول مڭ یارم صوم طوررلق پار آط، ایکی مڭ صوم طوررلق طرویقا جیگه. اول برنچی قلاص ریستورانلارده یش یش قوناق بولا، اول شوندی ریستورانلارده برنچیلردن صانالوب یوری، اول‌ایڭ زورتوره‌لر مجلسنك اوطورا آلا: آلارنی صیلی، آلارنڭ بعضسینه که‌رت اوینارغه آقچه بیره. خان باسقاق ترکیه بالقان صوغشی وقتنده

بالقانلیلار فائده‌سینه قویلغان تاماشاغه حاضر بولدی. اول شونده بر نیچه یوز تنکه آقچه قالدردی، اول یاردملی، آنك آقچه بله‌نیندی معامله‌قیلغانینه شول مثال بیتسه کیره‌کدر، که: تیمر یول ۋافزالنده ایکی داما بله آلار کیف صفا قیلوب اوطورالار ایکان. شول بیرده باشقه خلقلارده بولغان. خان باسقاق بیك خوشلانوب کیتوب: «قایسیگز شونده مینی بر اوپسه شوکامین یوز صوم باغشلیم» دیگان. شول اوق مینوطده‌ایکی دامانك برسی خان باصقاقنی بر اوپکان هم یوز صومنی آلوب یانینه صالغان.

خان باسقاقنك یه‌زدانف بله بولغان دوستلغندن کیلگان بر فائده‌سی مونه‌بو: خان باسقاق یه‌زدانف آرقلی، آنك قول آستنده‌غی مؤسسه‌گه ایللی مـك دانه ایمه‌ن باغانا قویا (یول تیره‌سینه اوطورتا طورغان طومبچقا) آنك تیوشلی بهاسی ۲۰ تیین بولغانی حالده، خان باسقاقدن باشقه‌لار آنك دانه‌سن ۴۰ تیینگه‌قویارغه تله‌دکلری حالده، خان باسقاقدن شول اوق نرسه ۸۰ تیینگه قبول ایتدل.

خان باسقاق اوّل زمانلرنده تونگی کسبکه‌ده یورگان. صوکره شول کسبده یوروچیلرنی اوزینڭ کفالتی بله تورمه‌دن چعارا تورغان بولغان. بر وقتده خان باسقاق کفالتی بله تورمه‌دن چغب ایرکده یورگان کشینڭ صانی ۲۰۰ گه ایرشکان ایدی. خان باسقاق، کفالتینه آلوب ایروک‌که چغارو اوچون البته اول ایرک‌که چغارلغان کشیدن آقچه آلا. ایکی یوز کشیدن اونارغنه صوم آلغانده‌ده قایده کیته. لکن اول آلاردن اونار صومغنه توگل، بلکه ایللیشه‌ر هم یوزه‌ر صومده آلا. شونڭ اوستینه آلار بـله دائمی مناسبت؟ . . . تونگی کسبدن کیلگان مالنڭ کوبیسی البته خان باسقاق آرقلی اوزاتل.

بونده بلکه اوقوچیغه بر شبهه توشه‌ر: اول کفالت بله تورمه‌دن چققان کشی قاچسه؟.. لکن خان باسقاق طوغروسنده بو سؤال کیلمی، چونکه اول اوغربلار عسکری اچنده‌ده بعض اشلرگه دقتلی رعایه بار، آلار ایبده‌شلرندن اشنی بوزدرمیلر، آلار بر برسن برسی صاقلیلار، آلار اوزلرینڭ یابسار وچیلارن اوزلری اوچون حمایه قیلالر. خان باسقاقنڭ کفالتی

کشیگه یللاربیك آور، بالالارتربیه‌سی مشکل ایسه‌ده
تگرمه‌ن قاراوچی ایبه‌ت قارت قاراایکمککه آبدرامی،
مگربالالارینك کولمه‌ك اشطانلاری اوچون فینالاتوشه
ایکان. ایبه‌ت‌قارت باشقه کشیلردن آرتق بر خاصیتکه
مالك‌بولغان، که اول‌سر صاقلی، یگتره‌ك ملاوآخوندلارنك
اشلرینه یاری ایکان. برسنده ایبه‌ت قارت قاری
طورغان تگرمه‌نده «فلان» آخونغه قونارغه توغری
کیلگان. ایبه‌ت آغای آخونغه یابالاق شورپاسی،
اسکربپکاچی‌هم برصالداتقه طاووب کیتورگان. آخون
حضرتی ایبه‌ت‌آغاینك موندی اوکٔغانلغینه کوکٔل بتوب،
آیاق‌آستنده اورالوب یورگان ۹-۱۰ ایه‌شلك مه‌ته‌لیین
قزانغه‌آلوب کیتمه‌گه وعده‌قیلغان. اول وقت۱۸۶۶نچی
یللار ایکان.معلوم بولدغی اوزره اول وقتده‌آخونلار
آیرم بر اورن طوتوب، بر یاقدن اوزلرن توره
کورسه‌تمه‌لر وشونك اوچون بوله‌ك آلوب فسق
وفساداشله‌ونی اوزلرینك حقلاری بله‌لرایدی. ایکنچی
یاقدن، اوزلری همیشه ملا، تاتارنك دین باشلغی،
محراب‌ایه‌لری بولوب، بوندیلارغه تیوشلی بولغان‌قدر
حرمتنیده ـ کوره‌لر ایدی. ایبه‌ت تگرمه‌نچیده اوچه‌ر

كون یاتوب تیبکان «فلان» آخون بیگره‌کده نفوذلی، اول قزانڭ اوقوغان، اول قاضی صایلاشقان، اول قزان بایلارینه اوزن تانتقان بر کشی ایکان. شول آخون مه‌ته‌لینی قزانغه آلوب کیلگان. لکن آنی، بیك کچکنه، صماوار کوته‌ره آللاس، دیب آخوننڭ طانش بایلاری آلماغانلار. شولایده آخون مه‌ته‌لینی کوب طاغب یورتمه‌گان: آنڭ تورلی کسبده یورگان بر شاکردی بار ایکان: «بو کچکنه بولسه‌ده بیك اوتکن مالای، مین ینه‌دن کیلگانچه شونده سزنڭ فاتیرگزده یورسون ئه‌لی، اوزن یومشغه یورتورسز» دیب آخون آنی شول شاکردی آرقلی. ژولیقلار طورلاوینه طاشلاب قالدرغان. اول چاقلارده ژولیقلار هرتورلی هنرلری بله قزانده اش کوره‌لر ایکان: صالاغای نی‌تلی... لکن صالاغاینی‌نیچك ایتوب بولسه‌ده چیشندره‌لر ایکان. آنڭ آراسنڭ طوتلغانیڭ بولا، قینالغانیڭ بولا، قولغه ئله‌ککانیڭ بولسه‌ده؛ طورلاو همان شول طورلاو بولوب، بزنڭ کچکنه مه‌ته‌لی آلارغه کومه‌چ کیتوره. اشلری اوڭغانده صومصا و باشقه صیلارنی کیتوره، اوزیڭ شونڭ جالمانوب طورا ایکان، وشونده طوروب ژولیقلارنڭ بوتون هنرلری

باساقنڭ آرتندن باروب برنی‌قونـدره. شونڭ بله
حسابلاری بته؛ ده باساق اوز یولینه، خان‌اوز یولینه.

خان باسقاقنڭ صاتو آلو اشلری

فه‌لشروی بر آز آقچه‌لانغاچده خان تیری بله
صاتو ایته باشلی، آنڭ یانینه مصلمانده قوشولا. بر
آز وقتدن‌صوڭ اول بافالی مغازینی آچا، قزل مالده
کیتوره. لکن صاتوون کوب قارا ی، آلوون قاری.
خان باسقاق آلا آلا آلاده مالنی اورناشدروب قویا-
توله‌می. بوبیك شوما اوته. شولایده خان باسقاقنڭ
قابچق، آفیریس ماشیننیق ایکانن بارده بله باشلیلار.
لکن اول برده ئله‌کمی. آنڭ یورطندن اورلاغان
تیریده طابولا، آنڭ یورطندن ژافزال جیزیده طابولا،
آنڭ بورطندن یارتی ژاغون اشله‌گان کونده‌طابولا.
لکن اول نرسه‌لرنڭ برسنده خان باسقاق اوزی
اورلامغان، هم اورلاغاننی آلمغان بولا: بلمیچه آنڭ
ژور نیغی آلغان، اول بلمیچه مالنی اصقلادقه صالغان

بولا... پالیسا دۋورنیق اوستندن پـرتاقول یازا
دۋورنیکنی حکمگه تارتالار. دۋورنیك اشطرافقه‌یاکه
آزغنه ازطوررغه حکم ایتله. لکن دۋورنیك کیره‌کلی
کشی ـ اول اوطورمی: آنك اورنینه یاللاب، برءر
اشسز کشینی اوطورتوب چغارالار...

خان باسقاق اوزیده افراط اوستابولغاچ، شهرنك
«کیره‌کلی کشیلر یده» انی یاقلاغاچ بورچ اوچونده
اورلانغان نرسه اوچونده خان باسقاقه هیچ برنرسه
بولمی.

برسنده آنك یاقنلاری جیگوب روسلارنـك
آطلارن آلالار. آط ایه‌لری سیزوب قـواچغارده
شهرگه کرگاچ، اوغریلار کرگان یورطقه کیلوب
باسالار. اوغریلارنك خاتونلاری بیك تیز خان باسقاقه
بوگورءلو و اشنك رءوشن آکلاتار. خان باسقاق شو
مینوطده جیکـکان آطینه اوطورادءٔ کیره‌کلی کشیگه
بارا. بولار کیره‌کلی کشی بله کیکاشوبکنه تورغانده آط
ایه‌لرندن برایکیسی اشنی بلدررگه کیلوب یتهلر.
خان باسقانك تلقینی و آنك ٢٥ لـگی آرقلی آط ایه‌لرب

ایکنچی جزء

خان باسقاق

عمومی حکایت.

غ. م، چغتای

خان باسقاقننك «مصلمان» بله اشی

کورووی.

مصلمان دیکانبز قانتانیس یعنی میقولایسکی صالدات اوغلی. قلنی قرقغه یارا تورغان: اوزی. شهرینه کوره، زور غالینیطرینی مغازین ایبه‌سی. بو ایندی. کوپیسلار آراسنده اعتدال. طروشلق هم چیصنیلق بله‌اسم‌تابقان‌کشی. لکن ءاللّه‌نیچه قاطلاولی، زیط طبیعتلی، اوکاین کیتورسه بر گنه نرسه‌دنده تارتنمی تورغان برقولاق. مونه شول مصلمان خان باسقاقنی اوزیانینه جلوشدرا، آکاردن خدمت ایتدره، آکارغه آقچه‌بیره. امّا طابشنك ایك مایلی کبسه‌گن اوزی‌قابا. لکن بونك خان باسقاقده‌هیچ‌نرسه‌یوغالتمی:

وقزلاری قزاق اورصی قرنده، بغدای قامللاری آراسنده توغانلار. الك چیبه‌رگنه بولغان فه‌لشروی حاضرده بوتونله‌ی تشسز، چرایسز، حالسز. یوزنده قان اثری کورنمی. آیاقلارن کوته‌ره آلمی. لکن شولای بولسه‌ده خان باسقاق آنی رعایه ایته. ایکی کوننك برنده قزل مال مغازینینه چغوب اوزی تله‌گان صیتسه وماتیر یادن اوزینه وقزلارینه کولمکلر صایلارغه اول خاتون تمام ایرکلی. اول کولمه‌کنی همان بر تورلیره کدن، بر اوك فورماده‌تكدره. اول کولمه‌کلر اوچون فه‌لشروی صاندق نیچك ییتکوره، دیب اویلارسن. خان باسقاق اوزینك الکی فاتیرداش، آربادش واوراقداشلارنده اونوطمی. اول اوزی بله‌قابچق طاشیغان، اوزی بله‌تونگی کسبده یورگان، اوزینه تونگی کسبنك طابوشن کیتورگان کشیلرنی برده آرتقه طاشلامی. درست، اول آلارغه ئه‌لله‌نی بیرمی. متاسبت کیله‌سه اول آندیلارنك اوستینه‌ده‌قارامی ولکن یش یشقنه‌یاصاغان توقماچ وبه‌لش مجلسینه ایك الك شولارنی چاقورا. خان باسقاقنك تورنده هرتورلی غروزچیق، نیموچی، اوغری وغیریلر یولا.

بو صوڭ وقتلارده خان باسقاق.

اوز تیره‌سنده بولغان تاتارلاردن مطلق اوزینه بویصنولارن کوته وشونی استی. اول‌ایندی پادشاهلق اچنده کچکنه گنه بر خان، اورمانسز بیرده بر آتامان، اوشبو زمانده‌غی بر ژاژاق کسیله. خان باسقاق تله‌سه نیگه آقچه جیا، تله‌سه قابچان جیون جیا، تله‌سه نیگه پریغور یاساتدرا. پالیساغنه توگل، غوبیرنسکی پراولینیه‌ده آنڭ یاردمندن کیری طورمی، آنداغی مأمورلر اچنده خان باسقاقنڭ قوش بارماق کبك یاقن دوستلاری طابولا. خان باسقاق کوزگه کورنوب یورگان‌بر رازبوینیق. حقوقی . . ن. بله حمایه قیلنغان بر ماشیننیق، مدنیتدن بورنینه ایسکنه‌ده کرمگان‌بر «کبار» در. آنڭ قولنده وآنڭ کفالتنده تورمه‌دن چغارلغان اوغریلار بر وقتده‌غنه ایکی یوزگه طولا. آنڭ، اوزندن‌ایکی‌اولوش آرتق‌بهاسینه زاقلادصالنغان یورطی، شول‌ایکی یوز قاراقنی کفالتی آستینه آلوون

تأمین ایته. آنك یورطندن یلینه بر نیچه مرتبه اورلانغان
قرسه طابولا، اول عیب له‌نمی. ایر نمی اوقوغان کشیگه
مونه آنك بر نیچه تورلی اشی:

اول طورغان یاقلارده خلقنك ایگونلرن جومران
دیگان بر جانوار هلاك ایتکه‌له‌گانگه، شولارنی کیمتور
اوچون ولایت زیمستواسی قای بر یلده اوطز مکل‌ب
آقچه بیلگولی. اوشبو آقچه بعض اویه‌زلرغه‌غنه طوتلاچق
بولغانغه‌قایچان خان باسقاق‌طورغان شهرگه‌ده طوغری
کیله؛ اول مونه بولای ایتله:

جومراننك بازار بهاسی مکینه ٨صوم ١٠صوم بولغانده،
زیمستواآنی ٣٠صومغه آلا طورغلن بولا. زیمستوانك
اوز اچنده میلیونلارچه جومراننی صاناب آلو وآنی
کیبدرو متعسر بولغانغه، بو اشلر باشقه بره‌ر اهل
کشیگه طابشررغه موافق کورله، یه‌زدانف بو اشنك
اچنده بولوب، آنك دلالتی بله جومراننی صاناب آلو،
کیبدرو اشلری خان باسقاقغه طابشرلا.

جومرانلار آول کشیلری طرفندن طوطلوب
وتیریلری صویلوب شهرگه کیترلورگه تیوش بولا.

لکن بر نیچه‌دیسته یاکه بر نیچه‌دانه جومران اوچنگنه
هر کم شهرگه بارا آلماغانغه، مورثیقلار اوزلرینك
طوتقان جومرانلارن شهرنك کیبتچیسی بولغان فلان
کمسه‌گه طابشرالار. اول فلان کمسه شهرگه نیقدر.
جومران آلوب کیتکانلگی حقنده شول پیرنك ڤولستی
طرفندن گواهنامه آلورغه تیوش بولا. فلان کمسه
مورثیقلارنك دیسته‌له‌ب کیترگان جومرانلارن جیاجیا
بر نیچه یوز، گاها بر نیچه ملك یاصی. وشونی ڤولستنك
آلدینه ایلتوب گواهلاندره. شول گواهنامه‌بله جومراننی
شهرگه کیتروب خان باسقاقغه طابشره‌ده، خان باسقاقدن
نیچه ملك جومران طابشرغانلغینه زاپیسکا آلوب، شول
زاپیسکا بوینچه زیمستوادن آقچه پالوچه‌یت ایته. بو
حالده، اگر فلان کمسه بازار قاشنده ١٦صوم طورا
شورغان ایکی ملك جومراننی کیتورسه زیمستوادن
٦٠صوم آقچه آلا.

مونه بو اشنك اچنده بزنك تجربه‌لی خان
باسقاقغه‌بیك یخشی طابش یوللاری آچولا: فلان کمسه‌نك
جومرانی چننده ایکی ملك بولغان بولسه، اول فلان کمسه

ۋولستدن سیکز مڭگه یا که‌اون مڭگه گواهنامه آلا.
خان باسقاق صاناغاچ البته اشنڭ چنن سیزه‌ر ایدی، لکن فلان کمسه آکارغه اشنڭ چنن جومراننی صاناماس بورون اوق ئه‌یته. خان باسقاق گواهنامه‌گه مناسب زاپیسکانی یازدروب فلان کمسه‌گه طابشره. فلان کمسه حقیقتده ۱٦ صوم تیه‌سی بیرده ۲٤۰ صوم آقچه آلا. مونڭ ایڭ سیمز کیسه‌گی البته خان باسقاق قولنده قالا، وبر آزی فلان کمسه‌گه‌ده ئله‌گه.

معامله بو یول بله گنه‌ده قالمی: شول اوق خان باسقاقنڭ آلغی قابقاسندن کروب بر صاناالغان جومران توندە آرتقی قابقادن چغارلوب طاغن اوق کیچه‌گی ۋولستنڭ ایشوگینه بارا. اول کونده طاغن بو گواهنامه آلوب خان باسقاقنڭ آلغی قابقاسینه کیله. خان باسقاقنڭ یاڭی زاپیسکاسی بله زیمستوادن طاغی بر قارت آقچه آلا. طاغن خان باسقاق بله فلان کشی طابش بولوشه‌لر.

کشی بلکه مونده بر سوز صورار:

خان باسقاق پرنیمایت ایتکان جومراننی زیمستۋا قارامیمونی؟ دیب.

ئیبو، بو سوزنی صورارغه یاری.

لکن خان باسقاق کاعده‌گی جومران ملیون تیره‌سینه بیتکاچ، بیك زور اهمیت بله اوزی زیمستواغه بارا وجومراننك فوق العاده کوبه‌یگانلگن، کیبدروب اولگرتو ممکن بولمغانغه یانا وچری باشلاغانلغن بلدره.

لکن خان باسقاق بیك گوزه‌ل بله، که زیمستوابر نیچه یوز ملك جومراننی صانایه‌چق تـوگل. حتی خصوصی صورتده اول بله، که: زیمستوا آنی بره‌مله‌ب صانارغه کرشه‌چکده توگل. خان باسقاق جومرانلارنی ممکن قدر ترتیبسز وپچراق بیرلرگه تاراتقان بولا.

شولایق رسمیت اوچون زیمستوا طرفندن کامیسیه بیلگوله‌نه. کامیسیه‌نك باشنده البته یه‌زدانف بولا.

بیك ماطورغنه بر کونده زیمستوا طرفندن یخشی آطلارده‌اوطروب کیلگان کامیسیه‌چلینلری خان باسقاق طرفندن اویگه قبول ایتله‌لر. وکروب اوتورغاچده الك حاضرلنگان بوینچه بر رومکه، ایکی رومکه ته‌ملیگنه اچملکلر یوطله هم چایده بیرله. شول اچملکلر وچایلر آراسنده چلینلر چرگان جومرانلارنك نیقدر ونیحالده

ایکانن صوراشه‌لار. خان باسقاق: «مینم یاقن بارغانم یوق، مین بارر‌غه‌قورقام، آنده‌آغولانورغه ممکن»دی کامیسیه‌چلینلری: «آی - یه‌ی - یه‌ی! آنده‌یاقن باردن خدای اوزی صاقلاسون» دیب خان باسقاق سوزی بوینچه، فلانچه یوز ملك چرگان، دیب قرار بیره‌لر. هم زیه‌ستوا طرفندن اشچی، کراسین و آطلار بیلگولیلر، که چرگان‌جومران یاندرلسون. بونده‌شونیده‌ایسکه‌توشر وب کیته‌رگه کیره‌ك، که جومران کبك کورله‌گان وصنالماغان بر نرسه‌نك ایکی‌یوز مگی‌بله‌سکز یوزمگن کوزه‌به‌دن آیره‌ق، تله‌گان کشیگه‌ده ممکن‌بولماس‌ایدی. لکن آنی درست بلورگه کم تلی صولك؟

بواشده طاغن برنیچه تورلی خیانت بار. لکن کشینی یالقدرماس‌اوچون جومران طورنده شولقدر بله‌سوزمنی کیسه‌م. یالغز شونیغنه ئه‌یته‌م، که خان باسقاق بو اشنی برنیچه مرتبه اشله‌ب، هر مرتبه‌سنده ۱۷ - ۱۸ ملك صوم کسه‌گه قالدرغانی اشانچلی صورتده سویله‌ندی.

خان‌باسقاق حاضرگی کونك «دین‌معیشت» ایه‌سی

بولغان ملالارنی بیك سویه. اول ولی ملا حسینفنی بوتون ملالاردن آرتق کوره. لکن اول، «آقطاو» کشیسی کبك، اوکایی کیلسه باشقه‌سندنده تارتنمی.

خان باسقاق هم چای اشلری.

خان باسقاق اشله‌مگان اش آز بولور: اول بیك طرشوب صانو ایته، اول اوزی اورلاشا، اول اورلاغاننی قبول ایته، اول بایارلارنی بیردن یازدرا تورغان یولده آلارغه آقچه تابا وبیك زور خدمت حقلاری آلا، اول اورمان بله اش ایته، اول ایگون آلا، اول بارنده اشلی...

خان باسقاقنڭ قمز زاوٗدینیه‌سیده بار. اول بر زمان زاوٗدینیه‌دن طابش ایتمی باشلی، آنڭ بختینه قارشی بیك قیمت اصطراخاوایت ایتلگان داچالاردن برسن قش کونی شهردن باروب ئه‌الله کملر یاندرالار...

قرق ملڭ پود بغدایني زاقلاد صالوب آقچه‌سن آلغاچ، شول اوق بغدایني صاتوب بیبه‌رگان بر کشی خان باسقاق آرقاسنده آقلانوب قالا. اینکان طابشنڭ کوبره‌ك اولوشن طاغن خان باسقاق ئله.

بر یهودی سکسان ملڭ صومغه ۱۵ ملڭ صوملق تیر یسن

اصطراخاوایت اینه،ده شونی یاندرا. اول اشنکده اچنده خان باسقاق بولا... شوندی اشلرنی اشلب اشلب آریغاچ خان باسقاق ڤاغون واطوب اورلانغان کوب مقدار چایلر بله طوطله. یعنی بارطی ڤاغون قدر اورلانغان چای خان باسقاقدن طابولا. بو اشده‌ده خان باسقاق یوز تورلی حیله استعمال ایته: «بای هیچ بلمه‌دی، یا کلشلق بله چاینی مین آلدم» دیب بره‌و عیبکه ایپه بولا. تکیله‌ی ایتوب بولای ایتوب، شول اشنی خان باسقاق اوچ دورت یل کیچوکدرته.

نهایت اوشبو ۱۹۱۴نچی یلنك فبرالنده شول اش حقنده حکم بولاچاق بولا. معیوبلر اچنده خان باسقاقده بار.

ابندی باشقه‌چه بورلورغه اورن قالمی؛ تیك خان باسقاق‌غه‌عیبنی اوز اوستینه آلوچی طاغن بر فدائینی تابارغه‌غنه قالا. خان باسقاق بو اشنی اشلیك: آفروڤنی صود بولاسی شهرگه. حکمدن بر نیچه کون الك باروب، بوخان باسقاق بوتون اویه‌زنك اوغریلارن جیا. اول آلارنی غرق ایتکانچه اچرته. خان باسقاق اوزیك شولار بله برگه چب یوری. آلار اویه‌زنی قالانك پچراق تراقتیرلارنده

أنواح تورلی بیز آبرازیه‌لار اشله‌ب اچه‌لر. خان‌باسقاق قاباق ایبده‌شلرنـدن برگنه‌ده آیرلمی، اول آقچه‌نی سیبمی بلکه توگه هم قویا،

نیچك‌ایتسه‌ده ایته، خان باسقاق اوز اوستینه توشه‌چك عیبنی قبول ایتوچی فدائیلرنی تـابـا. خان باسقاق قاباقلارده اچب یورگانك ایرکن‌کی ایبدشلری بله طوتاش‌مصلحتله‌شوده بولغان کبك، شول‌اوق وقتك تورمه‌ده‌گی‌ایبده‌شلری‌بله‌نك‌مخابره‌نی کیسمی. اول‌نیچك ایتسه‌ده ایته، اشنی اوزینه مطلوب بولغان ره‌وشکه کیتورته. نهایت، صاناولی کون یبته. خان‌باسقاق‌ده بارتی‌ۋاغون‌اورلاغان‌چاینی‌آلوده‌عیب‌له‌نوب‌باشقه‌لار اره‌تنك که‌کری اسکامیه‌گه اوطورا.

لـکن اول، اوز عیبن یوکله‌وچی کشیلرنی‌طابو بله‌گنه قناغت ایتمی، قیمتلی. آدۋاقاتلارده آلا. اش تیکشرلـگاچ وخان‌باسقاقنك حالی برقدر بیلـگولنگاچ ایکی‌طرفنك‌مناطره‌لری‌باشلانا، خان‌باسقاق‌طوغروسنك یخشی معلومات‌جیغان پرقاروراوزینك نطقنك جمله‌دن بولاینك ئه‌یته: حرمتلو پریسارثنی زاسیداتللر! سزنك

آلدگزده بر فرقه اوغریلار اوطورا، بولارنڭ بعضسی ۋاغوندن چای اورلاغان، بعضسی اوزاتقان، بعضسی آلغان. لکن سز بو کشیلرنی بر تیگوز دیب اویلاماغز: بونڭ قورط آناسی هم اشچی قورظلار اوطورا؛ بونڭ خلفه بله شاکردلر اوطورا، بونڭ قاماندیر بله‌می عسکر اوطورا. بونڭ باش اوغری خان باسقاق!. باشقه‌لار همه‌سی آنڭ شاکردلری، آلار آنڭ خادملری. بوشولقدر اوستا، شولقدر شوما اشله‌وچی قابچقدر. که بونی قولغه تۆله‌کدرو ایكٔ آور براش ایدی. بونڭ خان باسقاق نڭ ایكٔ یاقنی بولغان بر قاراق - یوق، آنی خان باسقاق اوزی یه‌شروب یورته، اول خان باسقاقنڭ کفالتنده، خان باسقاق آنی دورت یلدن بیرلی یه‌شره خان باسقاق آنی طابیم دیسه. بوگون تاباچاق. لکن اول آنی یوری طابمی. بلکه اول قاراق شونده صود زالنڭده باردر. (واقعا خان باسقاقنڭ دورت یلدن بیرلی یه‌شروب یورتکان کشیسی قیافتن آزغنه اوزگه‌رتو بله صودنڭ زالینه کرگان بولا. ۋلاستنڭ قولنده اول یه‌شرلمش کمسه‌نڭ دورت تورلی رسمی بولسه‌ده آنی طانوچی

بولمی). پرقارور خان باسقاقنی تمام ات ایته، شول اورندن قوزغالماسلق درجه‌ده ایزه. لکن چاپاخان باسقاق ایزلمی، اول یوغالمی اوزینڭ حامیسی، آنڭ فائده‌سینه اوزون نطق سویله‌گاچ، بو اوزین سویلی.
اول: مین بای کشی، مینم زور ایمینیه‌م بار، مینم اون سکز یورطم بار، مین هر یلنی خیرات یولینه بش مڭ صوم آقچه طوزدرام . . .» دی. فی الواقع، خان باسقاق عمرنده بر صوم زکات بیرمگان، خالصالله بش مڭ توگل، بش صومن آقچه طوزدرمغان بولسه‌ده، بر اوبوگه یوز تنکه، بر ویچیرده اوچ یوز تنکه صرف ایتولرن اعتبارغه آلوب، یلغه بش مڭ تنکه «خیرات» یولینه صرف ایتکانن دعوی قیلوی اورنلیدر.

نه‌ایسه، بوصنڭده خان باسقاق آفلانا، بوصنڭده اول قارت بوری قابقندن صاو اوزا. مونه بزنڭ بر پهلوانبز... مونه بو پهلوان هیچ برنرسه اوقومغان، عمرنده مکتب ومدرسه‌نڭ ایشوگن آچوب قارامغان تاتار اوغلی تاتاردر.

شونڭ اوستینه بو تاتار یکرمی بش یل بر شهرگه

چیسنی خدمت ایتکان بر امامنڭ سویوکلی خاتونن ایرفدن بیزدروب تربیه قیله، اول تاتار علم واهل علمنی آچقدن آچق تحقیر قیله. اول طوب طوغری: «مین اوزمنڭ شول حالمنی دارالفنوننڭ ایکی فاکولتیتن بترو بله آلوشدرمیم، توکورر گه، میڭا سینڭ عالی تحصیلڭ» دی.

خان باسقاق بو گونده ولایت شهرینڭ پیروافلاصنی ریستورانندهایڭ قوبشی شانسانیستقالار بله غولهیت ایته. خان باسقاق بوگونده زور مأمورلر بله شهر باقچهسینڭ ڤافزالنده کارته اوینی.

خان باسقاق بوگونده ایڭ صوفی ملالرنی اوز-ینڭ آلدنده عذرلهته.

خان باسقاق بوگونده بو تون ولایتنده اشتهار راحتی بله ذوقلانه. نهایت، خان باسقاقنڭ یورط واصقلادینه بوگونده هر یاقدن مال ونرسهلر کره. آنڭ آزسوزلی دڤرنیغی بوگونده بلمینچه «بایم قوشقاندر» دیب ئهلله کملر کیتورگان کون وچایلرنی آلا. ئیبو، خان باسقاق

یەشی امّا، حقنی سویلیم، حقنی آچام، حق یولن کون ایتەم، دیگان کشی همان آچ همان محتاج.

بو ترسەنی یازغان کشینک بر درویش طانوشی بار. اول ئەیتە: اللهدن قورمغان، بندەدن اویالماغان شولار اوستینە طروشقان کشیلرنک بارسینەدە بایلق ایشوگی آچق» دیب.

ع. چغتای.

١٩١٤ سنه ١١ ایون

«خان باسقاق» نک ٣ نچی هم ٤ نچی جزءلرنک پهلواننک طاغی نچکەرەك بولغان خصوصیتلرن وآنک عجب عجب اشلرن، هم آڭا مناسبت توتقان کشیلردن بر نیچەسینک قزق حاللرن بیان ایتەچکمز. لوشبو تیبلو زمانەمزنک تورلی صنف تاتارلارندە بولغان مهم حاللرن کورسەتەچك وشولارنی ضبط ایلوچی بولغانلقدن، مین اوشبو «خان باسقاق»لار بر خصوصی غیبتنامە اورننغە طوتماس دیب بلەم.